

UGRIN EMESE

AZ ARANYKORI FENNTARTHATÓ SZOCIÁLIS BIZTONSÁG PRINCÍPIUMAI ÉS ÚJ PARADIGMÁJA

Aranykor társadalompolitikai megközelítésben

A történelem egy olyan folyamat, amelynek sodrásába bár beleszólhatnak váratlan vagy váratlannak vélt események, de utólag szinte minden esetben bebizonyíthatók a történések okozati összefüggései. A „*váratlan*” jelző elsősorban emberi hibára vezethető vissza: figyelmetlenség, átgondolatlanság, a jövő iránti felelőtlenség. Kijelenthető tehát, a jövő már annak előtte a markunkban van, mint azt gondolnánk.

A jövő alakítható, formálható, az ember saját képére szabható, ha nem így lenne, akkor a Föld bolygó fennmaradásának legfontosabb és talán legcsodálatosabb adottsága, a minden téren tapasztalható változatosság, a diverzitás sem létezhetne. Ugyanakkor ez messze nem jelenti az ember bolygó feletti uralmát. Ellenkezőleg. Az emberi tudás csupán a múltban és jelenben rejtőző lehetőségek felismerésére, a lehetőségekhez való alkalmazkodás módozatainak meghatározására, az azok közötti – jövőképünknek leginkább megfelelő – válogatásra hatalmaz fel bennünket. ***Az ember tehát nem magát az „eseményt”, hanem az „eseményhez való viszonyát” alakítja.*** Ez már önmagában is hatalmas felelősség, amely értékek, stratégiai gondolkodás, felelős döntések és ösztársadalmi részvétel hiányában katasztrófális következményeket vonhat maga után.

Társadalompolitikai szempontból *az Aranykor* akkor és ott következik be, ahol és amikor a kihívásokra adott válaszok az emberi lét (létezés) múltjának és jelenének összefüggéseit (is) képesek a maguk komplexitásában továbbgondolni, s a fennmaradás érdekében kijelölni azokat a megőrzendő *értékeket*, amelyek egy részről összehangolt cselekvésre ösztönöznek, másrészről képesek szilárd alapot biztosítani a változásokhoz való alkalmazkodásban. ***A változás bizonytalanságában az értékek azok, amelyek érzelmi, értelmi, spirituális biztonságot nyújtanak a társadalmi cselekvőképesség fenntartásához és közösségi összefogásra sarkallnak.***

A jövő szempontjából az értékek a cselekvésnek nem csak irányt, hanem *dinamikát* is szabnak. Egy értékorientált vagy értékek által dinamizált változás pedig már magában hordozza az Aranykort meghatározó *„egyensúlyi állapotot”* – ebben az összefüggésben tehát, az *Aranykor* fogalma nem csak a végkifejletet, hanem az *odavezető „kiválasztott utat”* is jelent(het) –, míg az értékhiány vagy bizonyos értékek hiánya – a „káosz” állapota – a bizonytalanság, a kiegyensúlyozatlanság forrásai¹.

¹ A közgondolkodással ellentétben a káosz fogalma alatt a szó eredeti görög jelentésének megfelelően a rendezőelv(ek) hiányát értjük. A görög mitológiában Khaosz (Χάος – „sötét mélység”) a meghatározatlan lét, az

Hogy milyen lesz a következő „Aranykor”, ma még nehéz megjósolni, de a jelen társadalmi bizonytalanságainak ok okozati összefüggéseit vizsgálva számos olyan értéket találunk, amelyek már magukban hordozzák a jövő „létsírait”, s megfelelő társadalmi, gazdasági, ökológiai és kulturális kontextusba ágyazódva képessé válhatnak az aranykori „*dinamikus egyensúly*” megteremtésére.

Értelmezésünkben a *dinamikus egyensúly a fenntartható fejlődés továbbgondolása a lokális erőterben*. A fenntartható fejlődés ugyanis egy olyan globálisan és hosszú távon érvényesülő rendszerösszefüggés, ami a globális erőter minden szereplője számára kötelező érvénnyel bíró peremfeltételeket és korlátokat határoz meg. A gazdasági, társadalmi és környezeti szempontok egyenlőségének deklarálása azonban önmagában még nem elegendő a fenntarthatóság biztosításához. Részben mert a fenntarthatóság pillérei egymással nem helyettesíthetők, részben pedig azért mert a fenntarthatósági kritériumok betartása nem közvetlenül, hanem a társadalmi, gazdasági és környezeti alrendszeren keresztül, s ami felfogásunkban a legfontosabb, *térben és időben kontrollálható* módon, lokálisan valósulnak meg. Ez pedig nem kevesebbet jelent mint azt, hogy a lokalitás kulcsfontosságú szerepet játszik a fenntartható fejlődésben, amely csak *globlokál* vonatkozásban értelmezhető.

A fenntarthatóság fogalma önmagában csak azt fejezi ki, hogy „*a célok nem választhatók meg egy-egy dimenzióban, ágazatban szabadon, hanem azoknak bonyolult rendszerösszefüggések következtében tiszteletben kell tartaniuk bizonyos korlátokat*”. A dinamikus egyensúly fogalma a külső peremfeltételek/korlátok elfogadása mellett a lokalitások belső erőforrásainak mozgósítását (dinamizálását) célozza meg a társadalmi, gazdasági és környezeti egyensúly elérése érdekében. Miután az erőforrások térben és időben változatos képet mutatnak, *aranykori dinamikus egyensúlyról csak akkor beszélhetünk, amikor beáll a globális és lokális közötti egyensúly, azaz a globlokál állapot*.²

Az elmondottak alapján az aranykori társadalompolitika célkitűzése nem lehet kevesebb, mint *egy környezeti erőforrásokon alapuló és egész életen át tartó társadalombiztonság* megteremtése. A rendszer ugyanakkor nem lehet csupán a jóléti társadalom eddig ismert

ős rendezetlenség deifikált fogalma. Az első rendteremtő a káoszban az anyagnak formát adó teremtő erő Uranosz (Οὐρανός – „ég, égbolt”) volt. A második rendteremtő Khronosz (Χρόνος), az „idő” követte, de attól való félelmében, hogy trónját saját gyermekei fogják megdönteni, felfalta utódait: Hesziát, a családi tűzhely oltalmazóját; Démétert (a „földanya”), a termékenység (és a földművelés) istennőjét; Hérát, a házasság és születés védelmezőjét; Poszeidont, „a föld urát”, Hadészt – a „láthatatlant” – a föld alatti kincsek és az alvilág urát. A harmadik, s egyben utolsó rendteremtő, Zeusz volt, aki arra kényszerítve atyját, hogy visszaadja felfalt testvéreit, hogy velük együtt alapozza meg égi és földi uralmát. A mítosz meglehetősen pontosan határozza meg az időről-időre visszatérni látszó káoszt strukturáló, egyensúlyba hozó erőket. E tekintetben Khronosz lányai az időt, s benne a társadalmi-gazdasági lét dimenzióit – születés, házasság, család, munka (földművelés) –, míg fiai a látható és láthatatlan anyagi világot strukturálják. Mai fogalmainkkal úgy is mondhatnánk, az egyensúlyi állapot (a rend/a lét fenntarthatósága) avagy az Aranykor akkor áll be, amikor a társadalom, a gazdaság és a természeti környezet közötti egyensúly helyreáll.

² Erre vonatkozóan példaként említhetjük a globalitás és a lokalitás napjainkban tapasztalható szembenállását. Az új világrend kialakulásának folyamatában a fenntartható fejlődés kritériumai közötti egyensúly teljes megbomlása tapasztalható a növekedés központú funkcionális globalizáció javára. Az egyensúly megbomlása a leglátványosabban Európában és Afrikában mutatkozik meg.

európai változatának továbbfejlesztése. Ellenkezőleg. Egy olyan „új” társadalommodell kidolgozására van szükség, amely a lokalitások egymástól eltérő természeti/környezeti, társadalmi és gazdasági kontextusába ágyazódva képes a 21. század legfontosabb kihívásai mentén a „fenntartható” (pontosabban a dinamikus stabilitáshoz szükséges), *kiegyensúlyozott és biztonságos* emberi élet megteremtésére. A cél tehát nem a globalizáció gazdasági és társadalmi nyomása alatt álló (pénzügyi és gazdasági válságok, migráció), pénzügyileg egyre nehezebben fenntartható jóléti rendszer rekonstruálása, hanem a *jól-lét társadalmának* (államának/régiójának) integrált szemléletű újragondolása.

Egy értékvezérelt paradigmaváltás princípiumai

A *jólét* („wealth” vagy „welfare”) és *jól-lét* („well-being”) közötti különbséget sokan és sokféleképpen megfogalmazták a 20. század utolsó harmadában.³ A jóléti rendszerek szempontjából kimondva-kimondatlanul a kérdés (már akkor is) az volt, miként lehetne a gazdasági (*funkcionális*) globalizációt hajtó hatalmas befektetési igények kielégítésére a nemzeti keretek között működtetett szociális célú pénzalapokat bevonni a szabad tőkeáramlásba.⁴ A vita jellemzően európai jellege abból fakadt, hogy a globalizációban leginkább érdekelt gazdaságok többségével szemben, egyedül Nyugat-Európában valósult meg a *szociális piacgazdaság*. Lényege a társadalom és gazdaság integrált szemlélete és koordinációja a harmonizáció érdekében. Az eredmény egy olyan „*európai modellként*” aposztrofált, *értékközpontú szociális rendszer* lett, amely bár országonként és régióként diverzifikált⁵, társadalom- és gazdaságfilozófiájában mégis egységes tudott maradni.

Szociális igazságosság és demokrácia összefüggései

A II. világháború után Európában a *szociális igazságosság a demokrácia* egyik legfontosabb *alappillérvé vált*. A jóléti rendszerhez való hozzáférés állampolgári jog, a jóléti intézmények fenntartása a demokratikusan megválasztott mindenkori kormányok felelőssége, míg azok működtetése és a társadalmi kontroll a szubszidiaritás elvének megfelelően

³ A szociális jól-lét többdimenziós modelljét az amerikai Corey L. M. Keyes szociológus-pszichológus alkotta meg (1998). Keyes meghatározásában a jól-lét elsődlegesen *társas jelenség*, ami akkor nyilvánul meg, amikor az egyén különböző szociális jellegű feladatokkal találkozik. E modell azt az egyént tekinti pozitívan működőnek, aki jól boldogul és jól érzi magát a szociális világban. Közgazdasági értelmezésben a jól-lét szoros összefüggésben áll a *fenntartható fejlődés* fogalmával, hiszen a növekedés és fogyasztás alapú gazdaság és társadalom helyébe az ember „*szubjektív jólétét*” helyezi, ami elsősorban az *életminőség* javításával érhető el. Mivel a jól-lét (well-being) az ember számára elsősorban az *örömet*, a *biztonságot*, az *egészséget*, a *közösséget* stb. jelenti, a használt statisztikai módszerek közül az *emberi fejlettségi index* (Human Development Index – *HDI*), valamint az *ökológiai lábnyom* és a *biokapacitás* mérőszámainak összevetése pontosabb képet nyújt egy adott társadalom állapotáról, mint az egy főre jutó GDP mértéke. Az elmondottakból következik, hogy a jól-lét a jólétnél jelentősen komplexebb fogalmat takar.

⁴ A piaci alapon működő biztosító társaságok szerepe ekkortájt növekedett meg. A 90-es évekre a rövid futamidejű – átlagosan 6 hónapos – és a nagy kockázattal járó befektetések általánossá váltak. Lásd Futurible, 1998. Hasonló a helyzet ma, amikor a TTIP tárgyalások kapcsán az áruk és szolgáltatások szabadkereskedelme mellett az USA–EU befektetési partnerség is a megállapodás fókuszába került.

⁵ Jelenleg az EU-ban öt modell létezik.

önkormányzati szinten valósult meg. *Az európai jóléti vagy szociális modell*, tehát nem egy önmagáért való intézményi felépítmény, hanem a *demokráciába ágyazott struktúra*. Ez a beágyazottság adja meg az európai demokrácia sajátos arculatát, s különbözteti meg azt a világ más demokratikus államaitól, – többek között az Egyesült Államoktól.

A szociális igazságosság és annak fenntartása nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy Európában a nemzetállamok nemcsak fennmaradtak, hanem mára a föderatív Európa liberális programjának legfőbb politikai akadályává lettek. Okát sokan, nemes egyszerűséggel, hajlamosak a nacionalizmusra fogni. Véleményem szerint az Európai Unió alapítói eredendően egy nemzetek Európájában, nem pedig Európai Egyesült Államokban gondolkodtak. Ennek pedig legfőbb bizonyítéka éppen a szociális igazságosság és a szociális tér, valamint a demokrácia intézményi keretei és a lokalitás összefüggéseinek fenntartása, illetve megerősítése. Már pedig ezeknek stratégiai jelentősége van Európa legújabb kori történelmében. Részben mert a szubszidiaritást az egész európai konstrukció alappillérvé tette, részben pedig azért, mert ebben az összefüggésben rejlik az „öreg kontinens” flexibilitása, ami további integrációkat, illetve „pályamódosításokat” tesz lehetővé.

Kontroll alatt tartott piacgazdaság

Ma már evidenciának tekinthető tétel, hogy egységes szociális tér hiányában nincs jól működő egységes európai piac sem. Egészen pontosan fogalmazva, az egységes európai piac mindaddig a globális piacoktól eltérően működik, amíg az azt befolyásoló tényezők teljes liberalizációja meg nem történik.⁶ A négy szabadság elvét ugyanis az eltérő szociális feltételek/lehetőségek okán a tagállamok korlátozhatják. Ezt nevezik a szociális piacgazdaságban *társadalmi vagy piaci koordinációnak*. A szociális rendszerek eltartó képessége nagymértékben rányomja bélyegét a munkaerővándorlás intenzitására, az egyes nemzeti ellátásokhoz való hozzáférés szabályozására, a szociális pénzalapok befektetési célú felhasználhatóságára, illetve a rendszer pénzügyi biztonságát veszélyeztető piaci szolgáltatásokra⁷. Ezzel szemben, a globális gazdaság a koordinációt protekcionizmusként vagy állami beavatkozásként értelmezi.

Mindent összevetve kijelenthetjük: *a szociális piacgazdaság* jellemzően *lokális rendszer*. Egyrészt, mert a *társadalom és gazdaság integrált szemléletén* alapszik; másrészt, mert a *koordináció* technikája csak jól körülhatárolható környezetben hatékony; harmadrészt pedig azért, mert értékközpontúsága okán egy adott kulturális környezetbe ágyazódik. Pontosabban szólva, *a beágyazódás kulturális meghatározottságú*.

⁶ Ehhez kétirányú változtatásra van szükség: 1. Az Európai Unión belül a nemzeti alapon szerveződő szociális rendszerek lebontása és az egységes szociális tér feltételeinek megteremtése. Ez az Egyesült Európa programja. 2. A globális térben a korlátlan növekedést és versenyképességet akadályozó tényezők felszámolása. Ezt a célt szolgálta volna az euroatlanti kereskedelmi és gazdasági tér létrehozása (TTIP).

⁷ Pl. a magánbiztosítók súlyának aránytalan megnövekedése a kötelező társadalombiztosítás területén, vagy a nemzeti alapok befektetései a nagy kockázattal járó versenyszférában.

A *szolidaritás* maga egy olyan fogalom, amely éppen *komplexitása* okán vált értéké. Szilárdságát az ember közösségben való *együttélési képessége*⁸, *biztonság* iránti igénye⁹ és az *összetartozás élménye*¹⁰ alkotják. E három tényező egyidejű jelenléte azonban csak a lokalitás nyújtotta feltételrendszerek között biztosítható. Másként fogalmazva: ***a szolidaritás egy olyan univerzális érték, amely csak meghatározott lokális (nemzeti és/vagy regionális) keretek között működőképes***¹¹. Mindebből következik, hogy az európai szociális modell, amelynek létezését sokan megkérdőjelezzik, lényegét és *életképességét* éppen a *lokalitásokból táplálkozó diverzitásának* köszönheti.

Az európai szociális modell tehát az európai demokrácia Achilles-sarka. Minden olyan politikai és gazdasági törekvés, amely az egységes szociális tér létrehozására, tehát a diverzitás felszámolására irányul, egyben az európai demokrácia elleni támadásnak is minősíthető.

Politikai értelemben a szociális szféra ma a nemzetállami szuverenitás utolsó bástyája az Európai Unióban. Részben, mert talapzata a nemzeti szolidaritás, részben, mert a tagállamok kormányai ebben a körben még nem áldozták fel alkotmányos felelősségüket a szabad piac oltárán. Tekintettel viszont arra a tényre, hogy jelenleg az Európai Unióban 5 (+ 1)¹² szociális modell létezik, amelyek a természetföldrajzi és kulturális adottságok, valamint a történelmileg kialakult szoros politikai, gazdasági és társadalmi kapcsolatok következményeként egy regionális térszerkezetet alkotnak, kimondható, hogy az ***európai szociális rendszer diverzifikációja regionális*** jellegű. Ennek (is) köszönhető a régiók Európája projekt életképessége és fenntarthatósága. A nagy kérdés az, vajon ez a szerves fejlődés eredményeként létrejött regionalizáció aláássa-e a nemzetállami kompetenciákat, vagy éppen megerősíti azokat?

Visszaidézve a lisszaboni stratégia liberális kritikáját (Kok jelentés¹³), amely a program legfőbb kudarcának a széttöredezett európai belső piacot nevezte meg, az okokat a nemzetállamok érdekellentéteire, az egymás közötti lobbikra, a tagállamok közötti külön alkukra vezette vissza. A belső piac elégtelen működésével kapcsolatosan mindmáig él az a

⁸ Érdek- és értékközösség, kooperáció, participáció stb.

⁹ Szokás, jog, intézmények, átláthatóság, kontroll, védelem, demokrácia stb.

¹⁰ Identitás, kultúra.

¹¹ A globálisan értelmezett szolidaritás lényege, hogy „alkalomszerű”. Egy, az egész emberiség számára sokkolóan ható válság, tragédia vagy igazságtalanság a szolidaritás valódi megnyilvánulásait válthatja ki, de ezek sohasem maradnak fenn tartósan, csak abban az esetben, ha az adott probléma kezelése intézményesül.

¹² A plusz egy alatt a poszt-szocialista államok korábról átörökölt, sok esetben még az átalakulás útját járó rendszerét értjük. Jelenleg ez a modell az új tagállamokban már kiveszőben van, s főként a tagjelölt országokra értendő. Mindazonáltal nem tagadható az sem, hogy éppen a lokalitás jelentőségének okán, Kelet-Közép-Európa és a Balkán térségének államai megőriztek, vagy éppen sajátos helyzetükből fakadóan olyan megoldásokat alkalmaznak, amelyek ismeretlenek a kontinens nyugati felén. Ezek az innovációk a legtöbb esetben olyan kényszerhatások eredményeként születnek/születtek meg, amelynek levezénylésében az állam központi szerepet játszik. Ilyen intézkedés pl. a munkaerőpiacra visszaintegrálhatatlan társadalmi réteg számára létrehozott közmunkaprogram, vagy a nyugdíjasok vissza-, továbbfoglalkoztatását célzó nyugdíjasszövetkezetek és adókedvezmények Magyarországon. Ha mindenáron jellemezni kellene a „kelet-közép-európai szociális modellt”, akkor bizonyosan az állami szerepvállalás túlsúlyát említenénk meg. Ennek oka nem a mindenkori kormányok despotizmusra való törekvése, hanem az az egyszerű tény, hogy a működésképtelen szocialista rendszer utolsó nagy ténykedése éppen a szociális szféra lerablása volt (lásd Magyarország).

¹³ Facing the challenge The Lisbon strategy for growth and employment. Report from the High Level Group chaired by Wim Kok. November 2004.

liberális nézet, mely szerint a probléma gyökere politikai jellegű, megoldása pedig csak a tagállamok teljes integrációjával, az Európai Egyesült Államok létrehozásával oldható meg.

A fenti felfogással ellentétben úgy vélem a szociális tér regionális jellege és a rendszer nemzetállami strukturáltsága az európai demokrácia legfontosabb kritériuma (szubszidiaritás, szolidaritás, jogállam, önkormányzatiság). Ezért, valamint a szerves fejlődés mentén kialakult kapcsolódási pontok és a szociális piacgazdaság okán, a **nemzetállam és a régió nem állíthatók szembe egymással**.¹⁴ Kapcsolatuk a demokráciát egy újabb értékkel, a kooperációval gazdagítja. A **kooperatív régiók** pedig a nemzet-, tagállamokat kifejezetten erősítik az EU-n belüli pozíciójukban.¹⁵

A fejlődés ökoszociális megközelítése

A 21. század paradoxona, hogy miközben a társadalmi és gazdasági diskurzus a biztonságos, egészséges és fenntartható életkörülmények megteremtéséről szól, a jóléti társadalom szociális vívmányait a fenntarthatatlanság szimbólumaiként illik aposztrofálni. Kérdés: a jól-lét és a jólét annyira messze esnek egymástól, hogy egymással szembe állíthatók? Vagy ez is csak retorika, amely mögött a „*jóléti rendszer kiszervezésének*” gazdasági érdekeket szolgáló motivációja áll?

Gazdasági szempontból Európa versenyképességének egyik kulcsa a **szolgáltató szektor** fejlesztése, amelynek igen **jelentős szegmensét alkotja a szociális szektor**¹⁶. A szociális ellátásra létrehozott, de nem a szolidaritás, hanem a szabad piac szabályai szerint működtetett alapok, biztosítások befektetéseikkel nem csak a globalizáció axelerációjához, hanem a befektetési kockázatok növekedéséhez is nagymértékben hozzájárultak.¹⁷ A 2008-as pénzügyi világválság tapasztalatai alapján pedig bátran kijelenthetjük: **minél erőteljesebb a globális gazdaság befolyása a szociális ellátó rendszer(ek)re és pénzalapokra, annál kevésbé érvényesül a társadalmi biztonság kritériuma lokális szinten.**

Európa jövőjére nézve ez több szempontból is súlyos csapásként értelmezhető. Egy részről, gyökerestől tépi ki az európai társadalom értékrendjéből a *szolidaritást*. Másrészről,

¹⁴ A szociáldemokrácia útvesztése is bizonyítja, amíg a társadalom biztonsági igényeire a szociális piacgazdaság adekvát válaszokat tudott adni, addig a funkcionális globalizációt igenlő balliberális stratégiák, éppen a szociális bizonytalanság okán, életidegenek lesznek Európában.

¹⁵ Érdemes végigtekinteni a jól működő kooperatív régiókon. Pl. Franciaország és Németország, vagy a skandináv államok között. A tapasztalat azt mutatja, hogy sehol sem történt kísérlet a nemzetállamoktól való elszakadásra. Sőt, a legtöbb esetben a sikeres régiók éppen köztes helyzetüknek köszönhetik eredményeiket. Katalónia, Baszk föld, Lombardia függetlenedési törekvései az állam és régió diszharmonikus kapcsolatából fakadnak. Céljuk, minden esetben új nemzetállam létrehozása. Ugyanakkor a tagállamok számára is előnyös a regionális együttműködés. Ennek kiváló példája a V4 csoport, vagy a nemrég alakult Három tenger kezdeményezés, vagy a skandináv államokat összefogó Északi Tanács stb. Az említett példák egyértelműen mutatják, hogy a szubszidiaritás elve olyan érték, amely az EU egész létét és életét meghatározza.

¹⁶ A szolgáltató szektor tekintetében nagy jelentőségű még az egészségügy és a közigazgatás. Tehát három olyan területről van szó, amely az állami feladatok és/vagy az állam felelősségének körébe tartozik. E területek kiszervezésével nem csak az állam kompetenciája gyengül (lásd a gyenge állam liberális programja), hanem a demokrácia is, hiszen a közzsférában döntő szerephez jut a piaci szabályozás elve.

¹⁷ A magas profit ígérete és a befektetési idővállalás lerövidülése már a 90-es években elemzések tárgyát képezte (lásd Futurable).

végérvényesen felszámolja a kontinens legfontosabb vívmányát, a *szociális piacgazdaságot*, s ezáltal gyengíti a *demokráciát*. Harmadszor, ellehetetleníti a fenntartható fejlődés jellemzően európai programjának, az *ökoszociális piacgazdaságnak* a megvalósíthatóságát.

Gazdasági növekedés versus társadalomközpontú fejlődés

Az ökoszociális piacgazdaságról ma már csak ritkán esik szó, s ha igen, akkor azt a fenntartható fejlődés szinonimájaként értelmezzük. Közgondolkodásunk számára máig tisztázatlan kérdés maradt a két fogalom közötti különbség. Nem véletlenül. Megértéséhez vissza kell nyúlnunk a kezdetekhez, nevezetesen az első *Föld-csúcstalálkozóhoz* (Stockholm, 1972)¹⁸ és a 80-as–90-es évek vitáihoz, amelyek középpontjában bolygónk természeti egyensúlyának visszaállításához szükséges kritériumok és megoldások álltak. A diskurzust két egymástól eltérő, mára csak terminus technikusként használt felfogás határozta meg: a társadalomközpontú „*ecodevelopment*” és a gazdaságközpontú „*sustainable development*”¹⁹ koncepciója.

A liberális gazdaság kritikája okán az amerikai politikusok által mereven elutasított „*ecodevelopment*” helyébe a máig használatos, ***a gazdasági növekedést fejlődésként értelmező fenntartható (sustainable) fejlődés*** került. A koncepció arra a feltételezésre épült, hogy a *szükségletek* és a környezeti erőforrások kimerítését akadályozó *korlátozások* optimális aránya által a gazdaság növekedési pályája továbbra is fenntartható (*development durable*)²⁰.

Az „*ecodevelopment*”²¹ hívei a gazdasági liberalizmus kritikájából kiindulva egy olyan fejlődési modell kialakítását szorgalmazták, amely ***az élet (természeti és humán) és a társadalmi csoportok kollektív tevékenysége közötti dinamikus egyensúly*** visszaállítását célozták meg a *természeti erőforrások destrukciómentes felhasználása, a környezetbarát emberi tevékenységek és a jövőorientált stratégiai gondolkodás* által. Ebben a konstellációban ***a fejlődés*** nem egyszerűsödik le a gazdasági növekedésre. Ellenkezőleg. ***Középpontjában az emberi társadalom, – a maga etnikai és kulturális diverzitásában –*** mint a fejlődés célja, motorja és felelőse áll. Az ember és környezete elválaszthatatlan egységet alkotnak, amelyben az ***endogén fejlődés*** feltételeit figyelmen kívül hagyó külső beavatkozások, legyenek azok gazdasági vagy szociokulturális természetűek, „*diszharmóniát*” okoznak/okozhatnak. Az „*ecodevelopment*” koncepciójában a ***gazdaság-társadalom-környezet*** hármassága mellett a fejlődés megkerülhetetlen pillérének kell tekinteni a ***területi tényezőket***²², valamint a ***kultúrát***,

¹⁸ ENSZ I. Környezetvédelmi Világkonferencia, 1972..

¹⁹ 1987-től terjedt el az amerikai politikusok ráhatásának köszönhetően. Lásd Y. Veyret előadása, Rouen (lásd site académique).

²⁰ Legpontosabb definícióját az ún. Brundtland-jelentés (ENSZ – Közös jövőnk jelentés, 1987) adja: *a fenntartható fejlődés egy olyan folyamat, amely „kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket”*.

²¹ Az „*ecodevelopment*” kifejezést első ízben Maurice Strong, az ENSZ első környezetvédelmi programjának igazgatója (1972) használta a stockholmi föld-csúcs konferencián.

²² A sajátos környezeti adottságok, amelyek között egy adott nép- vagy társadalmi csoport él – beleértve a lokalitás természeti és emberi erőforrásait is –, valamint az ún. civilizatorikus adottságokat, amelyeket lokális szinten maga az ember teremtett (pl. metropolis/város/falu; technoszféra stb.). Az emberi beavatkozásokat nem tekinthetjük

mint az ember és természet együttélésének történelmileg kialakult és folyamatosan változó módozatait (*integrált környezet*)²³. Ezek nélkül ugyanis felelős stratégiai gondolkodás nem valósulhat meg²⁴.

Az „ecodevelopment” koncepciója tehát *a fejlődés komplex szemléletére* szólít fel. Gazdasági liberalizmussal kapcsolatos kritikájának üzenete a mához: *a fejlődés nem azonos, sőt bizonyos esetekben még ellentétes is a növekedéssel*. A fejlődés maga a számszerűsíthető és nem számszerűsíthető indikátorok sajátos halmaza, ami azt jelenti, hogy a fogalom az embertől, az emberi közösségtől elvonatkoztatva értelmezhetetlen. Mindezek alapján kijelenthetjük: *az „ecodevelopment” egy olyan élet-, társadalom és közgazdasági felfogás, amely éppen a fenntarthatósággal kapcsolatos nézetei okán különösen alkalmas a jól-léti társadalom és gazdaság kibontakoztatására*.

Az ökoszociális piacgazdaság programja a 80-as évek második felére az európai politikában, mind jobb és baloldalon általánosan elfogadottá vált. Ez a viszonylagos egység Európa jövőképét illetően nagymértékben hozzájárult a környezetkímélő technológiák (pl. az informatika) elterjedéséhez, a tudásalapú gazdaság fókuszba állításához, s nem utolsósorban a lokális fejlesztések integrált, összeurópai szinten összehangolt stratégiai szemléletéhez. Az ökoszociális Európa azonban mindmáig torzó maradt. Az EU versenyképességének csökkenése a globális erőterben a lisszaboni stratégia liberális felülvizsgálatához és reformjához (2005) vezetett, miközben az Unió történetének legnagyobb bővítésébe fogott (2004). A liberális fordulatra a 2008-as pénzügyi és gazdasági válság „tette fel a pontot”.

Klímaváltozás és társadalombiztonság

A 21. század csaknem kétévtizednyi tapasztalata alapján kimondható, hogy az emberiség jövőjét a kihívások olyan láncolata határozza meg, amelynek két szélső pontját a klímaváltozás és a társadalomértelmezett társadalombiztonság alkotják.

A globális klímaváltozás szorosan összekapcsolódik a társadalmi biztonság problematikájával. A fizikai környezet gyors és radikális átalakulása egyaránt veszélyezteti a globális és a lokális társadalmak kialakult gazdasági, társadalmi és politikai működési rendjét. A klímahatások következményeként ugyanis felborulhat az emberek már kialakult életrendje,

minden esetben és különösen nem minden vonatkozásban negatív értékűnek, de mértéke és társadalmi hatása mára már olyan mértékűvé vált, hogy az ember ökológiai lábnyomához hasonlóan érdemes lenne felmérni az ember civilizatorikus lábnyomát is.

²³ A kultúra jelentőségére a kyotói Föld-csúcs mutatott rá: lásd előadások a nyelvi és a biológiai diverzitás közötti összefüggésekről.

²⁴ Lásd terület- és településfejlesztés. Ebben a körben fontos hangsúlyoznunk, hogy a jövő fenntarthatóságának kulcseleme az ember és természet közötti sok évszázados kapcsolat eredményeként kialakult szimbiózis figyelembevétele és megőrzése. A fejlődés és a környezet harmóniájáért felelős politika területei: fogyasztáspolitikai; az idővel való gazdálkodás politikája (időtáv figyelembevétele, illetve az idő drágulását és/vagy hiánycikké válását); 3. technológia-politika (ebben a körben nem csak az ökológiai lábnyomot csökkentő, hanem a társadalombarát technológiák alkalmazása is); területfejlesztés; természeti erőforrás-gazdálkodás (ritka, bőséges); energiapolitika; környezetvédelem. SACH, Ignacy: Écodeveloppement: Une approche de planification. In: Économie rurale, no. 124 (1978). *Ecologie et société – premier partie*: pp. 16–22. (doi: 10.3406/ecoru.1978.2551) http://www.persee.fr/doc/ecoru_0013-0559_1978_num_124_1_2551

a jólétet biztosító gazdasági és a társadalmi tevékenységek köre, a társadalmi kapcsolatok biztonságot és követési mintát nyújtó rendszere. Felerősödhetnek a társadalmi egyenlőtlenségek, növekedhetnek a társadalmi konfliktusok, a deviancia. S nem utolsó sorban zavarok állhatnak be a társadalmi intézmények működésében, ami minden esetben a demokrácia és az állam gyengeségét mutatja.

A fenyegetést tovább fokozza a kérdés egységes nemzetközi szabályozásának és az intézményesült nemzetközi együttműködés hiánya a vízgazdálkodás területén.²⁵ Az *ivóvíz* a 21. századra már a **stratégiai nyersanyagok** sorába emelkedett. A világ növekvő népessége, valamint a modernizálódó/urbanizálódó és globalizálódó társadalmak és fogyasztási szokások következtében a vízigény jelentősen megnövekedett, s ennek okán a vízgazdálkodás is átalakult. Biztonságpolitikai szakértők egybehangzó véleménye szerint a környezeti szektorban legélesebben az ivóvízzel, illetve az ahhoz való hozzáféréssel kapcsolatban várhatók éles konfliktusok az elkövetkezendő évtizedekben. Ennek oka, hogy **a víz a létfenntartás alternatíva nélküli eszköze**; a korlátozott források miatt pedig „hiába megújuló erőforrásról van szó, az államok közötti viszonyokban nulla összegű politikai játszmacént jelenik meg. „A tradicionális biztonságfelfogásban mind a környezeti szektor, mind a víz „soft” problémaként kezelt kérdések. Ennek ellenére még a realista gondolkodók is elismerik, hogy mindezek vagy eszközei, vagy forrásai lehetnek fegyveres konfliktusoknak, amelyet már ők is biztonságot fenyegető tényezőnek ismernek el. A környezeti szektorban minden olyan emberi tevékenységet figyelembe kell venni, amely valamilyen módon és mértékben hatással van a természeti környezetre. A bolygónk alapvetően túlnépesedett, ez vitán felül áll, azt azonban nem tudjuk, hogy az emberi tevékenység, a természeti környezet kizsákmányolása mikor éri el azt a pontot, amikor már nincs visszaút. A környezettudatos fejlődés ma már a politikai napirend része, ennek ellenére megjósolhatóan olyan konfliktusok indulnak ki a jövőben ebből a szektorból, amelyek minden másakra is hatással lesznek, ilyenek például az ivóvízforrások megszerzéséért kitörő háborúk.”²⁶

A vízkészlettel és a felmelegedéssel szoros kapcsolatban áll egy másik biztonságpolitikai veszélyt jelentő tényező: az élelmiszerhiány. A szélsőségesé váló éghajlatnak köszönhetően az aszályok és az elsivatagosodás épp úgy veszélyeztetik a föld eltartóképeségét, mint az éves csapadékmennyiség időben és térben egyaránt egyenlőtlen eloszlása.

Szociális igazságosság és szociális jog

A 21. század első két évtizedét három, az ökoszociális felfogást felülíró fogalommal jellemezhetjük: klímaváltozás, pénzügyi válság, globális erőter átrendeződése. A klímaváltozás drasztikus befolyása az emberi és természeti erőforrásokkal való gazdálkodásra, a kapcsolódó kutatások eredményeinek gazdaságpolitikai integrációja igazi sorsfordító változást hozott. Míg korábban az ökológiai gondolkodás a *fejlődés kontra növekedés* perspektívájában vizsgáldott

²⁵ Ürmösi Károly: A biztonság, a biztonság fogalma. In: Hadtudományi Szemle, 6. évf. 4. szám (2013), p. 152. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/1189/2013_4_alt_urmosi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

²⁶ op. cit.

és a lokalitást helyezte a megoldásra váró feladatok fókuszába, addig a klímaváltozás révén nem csupán az egész problémakör „globalizálódott”, hanem a globális gazdaság szereplői is érdekeltté váltak – pénzügyi értelemben is – a jövő formálásban. De míg a 2008-as **pénzügyi és gazdasági válság**ot megelőzően még úgy tűnt, hogy beáll a globalitás és a lokalitás közötti egyensúly, vagyis a *globlokál* állapot²⁷, addig a válságot követően azt tapasztaljuk, hogy a *világ újrafelosztásából való részesedés* reményében a *multinacionális üzleti csoportok* még a közvetlen politikai beavatkozástól sem riadnak vissza a lokalitás szerepének csökkentésére.²⁸

A **piac logikája mentén szerveződő globális tér** híveinek van gazdasági és pénzügyi, politikai, katonai-biztonsági, sőt még a klímaváltozással összefüggő környezetvédelmi „programjuk” is. Amivel viszont egyáltalán nem rendelkeznek, mert globális keretek között nem is lehet, az az **„élet fenntarthatóságát és biztonságát”** garantáló társadalompolitikai és kulturális koncepció.²⁹ Úgy tűnik, üzleti körökben továbbra is tartja magát a piac kiegyensúlyozó szerepéről vallott nézet, amelyben a társadalom tagjai csupán fogyasztók, a szociális és kulturális tevékenység pedig szolgáltatás, tehát a gazdaság része. A **közösség**, legyen az akár a család vagy más a szolidaritás elvén működő társulás, ma már **nem piackonform kategória**, mert magában hordozza a fogyasztás korlátozásának lehetőségét. A növekedés elvén működő piac a fogyasztók számának maximalizálásában, tehát a társadalom individualizálásában érdekelt.³⁰

Ebben a logikában **új értelmezést nyernek a demokráciára** és a demokratikus berendezkedésre, a közösségre, a jólétre, sőt még társadalmi normákra vonatkozó korábbi fogalmaink is. Az „igazság” fogalmát mára felváltotta a „jog”; ami azt jelenti, hogy **a szociális igazságosság helyébe az individuuum szociális joga került**. A következmény döbbenetes, mert kimondva-kimondatlanul az emberi jogokra való hivatkozással még a legalapvetőbb közösségi formát, **a családot** is sikerül lassan a jogrendből kiiktatni, miközben jogalapot nyertek a családnál jóval lazább, politikailag irányítható, a piac által pedig viszonylag könnyen befolyásolható – családnak tekintett – **társas kötelek**. Ezek jogi elismerése tovább gyengíti azt a hagyományos társadalmi modellt, amelynek egyik legfontosabb tartópillére a család mint szolidaritási közösség.

A szociális igazságot felváltó szociális jog nagymértékben felelős a család fogalmának fellazulásáért is. Gondolunk itt többek között az egyneműek közötti házasság és a családnak mint entitásnak az összemosására. Szoros összefüggésben az élettársi viszony legalizálásával, a család egyre inkább elveszíti korábbi **életközösségi funkcióját**, s helyette a civil

²⁷ Globlokál állapot lényege a „gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan”.

²⁸ Az európai „háttérhatalom” és annak nyílt színre lépése (Soros) az európai politikában nem újkeletű jelenség, csak korábban senki sem figyelt fel arra. Példaként említjük meg, hogy az információs társadalom és gazdaság programjának szerzői 1997–98-ban az európai nagyvállalatokat tömörítő kerekasztal tagjai voltak, élükön a francia Renault és Bosch csoporttal. A Romano Prodi vezette Bizottság ezt a programot emelte be a lisszaboni stratégiába. A különbség csupán az, hogy míg az ezredforduló tájékán még az európai érdekek, addig ma a globális érdekek mentén zajlik

²⁹ A kultúrát itt elsősorban a társadalmi normákat, értékeket teremtő és fenntartó kategóriaként értelmezzük.

³⁰ Nem újkeletű jelenségről beszélünk. Hiszen a fogyasztásalapú gazdaság már az 50-es években elkezdődött (USA), a 70-es évekre a polgárságot maga alá gyűrve létrehozta a fogyasztói társadalmat.

szerveződésekhez hasonlóan egyfajta „társulássá” válik (lásd élet-társ).³¹ A *többsgenerációs életközösségen* alapuló családmoddell eltűnése jól mutatja a fogyasztói társadalom és gazdaság szolidaritásra gyakorolt romboló hatását. A csonka vagy atomizált család, a házasságon kívül született gyermekek magas és növekvő aránya, a szingli jelenség, az időskori elmagányosodás és a családi szolidaritás elvén működő gondoskodás problematikájának megoldatlansága, és még sorolhatnánk mindazon gondokat, amelyek mind-mind részét képezik a társadalmi biztonság hiányának. S bár a társadalmi bizonytalanság a különböző életszakaszokban más-más módon jelentkezik, az világosan látható, hogy a megoldásra váró problémák egymással ok-okozati összefüggésben állnak.

Új társadalommodell szükségesszerűsége és princípiumai

A 21. század egymillió dolláros kérdése: létezik-e, és milyen alapokra építhető egy valós, az embert egész életen át kísérő társadalmi biztonság? Egyáltalán, miként kell értelmeznünk a társadalmi biztonság fogalmát gyorsan és hektikusan változó világunkban?

Amikor a sokat vitatott Lisszaboni Stratégia az egész életen át tartó tanulás programját a tudásalapú gazdaság és az innovációs társadalom jegyében zászlajára tűzte, az Európai Unió lényegében azt is elismerte, hogy a 20. század legnagyobb európai vívmánya, a szociális biztonság, alapjaiban rendült meg. Ennek ellenére, a sokak által megvalósíthatatlannak, mások által a tagállamok hiányosságai okán kudarcnak tekintett stratégiával kapcsolatosan szinte egyetlen olyan kritikával sem találkozhattunk, amely a problémát a szociális biztonság oldaláról közelítette volna meg. A szakértői anyagok – jellemzően balliberális megközelítésben – szinte kivétel nélkül politikai okokra vezették vissza a stratégia kudarcát, s legfőbb okként a nemzetállami érdekellentéteket jelölték meg. Arra viszont már senki sem kereste a választ, legalább is a nagynyilvánosság számára is elérhető dokumentumokban nem, hogy mi az oka a tagállamok közötti ellenérdekeltségnek.

Pedig a válasz viszonylag egyszerű. Miközben az EU minden erejével az egységes piac megvalósítására koncentrált, a szociális szféra – a jóléti állam szellemében – továbbra is tagállami hatáskörben maradt.³² Márpedig jól működő egységes piac, véleményem szerint, nem létezik egységes szociális tér nélkül. Jó példa erre a négy szabadság elve. Az áruk, a tőke, a szolgáltatások és emberek szabad áramlása, abban a pillanatban ellentmondásba kerülnek egymással, amint az emberek szabad mozgását a munkaerő szabad áramlásaként értelmezzük.

³¹ A szolidaritás elvén működő közösségek helyébe az egyesülési/társulási jognak megfelelőbb civil szerveződések kerültek, amelynek alapja szinte minden esetben a pillanatnyi közös érdek; amint a társulás célja megvalósult, a szervezet is szükségtelenné válik: vagy megszűnik, vagy átalakul. A civil szervezetek tehát nem tartós, hanem ideiglenes, társadalmi szolgáltatásokat nyújtó vagy igénybe vevő „fogyasztói” közösségek. Tevékenységük marketingstratégiákhoz illeszthető, működésük a piac által irányítható és kontrollálható, mert a társadalmi mobilitás (félreértelmezett) jogelvéen működnek (a tagok a szervezetben belül is megőrzik individualitásukat). Ezért, bár jelenlétük és szerepük nagyon fontos a liberális demokráciák életében, *a civil szervezetek nem tekinthetők a társadalmi biztonság tartópilléreinek*. A családjognak a társulási jog felé való nyitása tehát, akarva-akaratlanul, a család fogyasztói közösségként való értelmezését helyezi előtérbe.

³² Mára a szociális szféra feletti önrendelkezés joga a nemzetállami szuverenitás utolsó bástyájának tekinthető az Európai Unióban. Az egységes szociális tér létrehozása politikai értelemben az Európai Egyesült Államok létrehozását is jelentené.

A jóléti állam működésének biztosítója, legalább is annak jelenlegi európai modelljében, az időben és térben kiszámítható módon és rendszeresen befolyó adók és járulékok mértéke és mennyisége. Amint a rendszerben zavar keletkezik, – akár azért, mert az eltartók és eltartottak aránya felborul (lásd népességsökkenés, elöregedés), akár azért mert a munkában eltöltött életszakasz lerövidül (lásd ifjúsági életszakasz kitolódása, időskor elnyúlása, miközben a munkaképes lakosság száma és a munkában eltöltött idő arányait tekintve csökken³³), vagy azért mert a felnőttkorú képzett munkaerő nagyszámban külföldre vándorol – a jóléti állam kiegyensúlyozott rendszere is megrendül. Az általános szociális biztonságot időről időre az általános bizonytalanság váltja fel. A tapasztalat azt mutatja, hogy a bizonytalansági tényezők kezelése mindaddig lehetséges, amíg a rendszerben az egyensúlytalanság nem haladja meg a kritikus mértéket és ez az aránytalanság nem állandósul.³⁴ A dolgok jelenlegi állása alapján kijelenthető, Európa mára a szociális bizonytalanság kritikus szakaszába lépett. A nagy kérdés az: a rendszer javítható-e, vagy egy új és átfogó társadalompolitikai koncepcióra lesz szükség?

Véleményem szerint Európa és a világ egy olyan sorsdöntő fordulóponthoz érkezett, amikor egy új társadalmi jövőkép meghatározása nem spórolható meg, mert a társadalmi biztonság kérdése a politikai, katonai, gazdasági, környezeti és informatikai biztonsággal nem csak egyenértékű rangra emelkedett, hanem azokkal szorosan összefüggő rendszert is alkot. Ha nem akarunk a „káosz” állapotába süllyedni mindenek előtt meg kell határoznunk az új világrendhez való viszonyulásunkat és döntenünk kell annak rendezőelvéről. A rendezőelv mentén összeállíthatók azok a princípiumok, amelyek lokális szinten egy európai (ezen belül a közép-európai és magyar) hagyományokon alapuló értékorientált változás lehetőségét hordozzák magukban.

1. Hogyan viszonyuljunk a globalizációhoz és a globális erőterben zajló változásokhoz?
Mindenekelőtt látni kell, a szabályozatlan, elvek és értékek nélküli csupán a gazdasági

³³ Legutóbb Hans-Werner SINN német közgazdász fejtette ki, hogy a migránsok szétszakítják a német szociális hálót. Részben, mert a szociális segélyek egy jelentős részét a migránsok hazaküldik

³⁴ Példák a problémakezelésre: A fenti összefüggésben vizsgálva például, a lisszaboni stratégia egész életen át tartó tanulás programját, azt kell mondanunk, hogy az másként érinti a gazdaságilag fejlett és a fejletlenebb államokat. Míg az előbbieket munkaerő felszívó, az utóbbiak pedig munkaerő kibocsátó államok. Ami azt jelenti, hogy az egész életen át tartó tanulásra fordított erőfeszítések a gyengék számára nem megerősítik, hanem jelentős mértékben tovább gyengítik a szociális biztonságot, míg az erős gazdasággal rendelkezők számára tényleges előnyöket jelentenek. Hasonló a helyzet a szolgáltatások szabad áramlásának azon szegmensével, amely a szociális szférát érinti. Ebben a körben a legeklejtőbb példát a magán nyugdíjbiztosítók és a piaci alapon szerveződő, tehát nem szolidaritáselvű, hanem a profitorientált szolgáltatók szaporodó szerepvállalása mutatja. A társadalmi egyensúly megbomlása mind globális, mind pedig lokális szinten látványos. A munkaerőhiányban szenvedő elöregedő Európa és a munkaerőfelesleggel bíró afrikai és ázsiai kontinensek között feszülő, s véleményünk szerint várhatóan már a közeljövőben kirobbanó súlyos konfliktusok forrása az európai igényeknek megfelelő kvalifikált és a magasán képzett munkaerő elszívása lesz a fejlődő országokból. Az agyelszívás ebben a relációban már a kizsákmányolás határát súrolja. A probléma nem újkeletű, hiszen az afrikai államok már a 80-as évek óta rendre tiltakoztak szellemi- és tudástőkükjüket illetően való „lerablása” ellen. A tömeges migráció mozgatórugója sem más, mint a nyugaton hiányzó munkaerő pótlás. Fordulat ott és akkor állt be a migráns kérdés nyugat-európai megítélésében, amikor kiderült, hogy a nagy tömegben érkezők kifejezetten alulképzettek, főként a mezőgazdasággal foglalkozó szegény vidéki településekről vándorolnak a jobb megélhetés reményében Európába. Ez a munkaerő az olyan fejlett iparral és szolgáltató szektorral bíró államok számára, mint például Németország vagy az Egyesült Királyság, használhatatlan. Az igazi nagy globális konfliktus akkor fog kirobbanni, amikor a senkiföldjére került – régi és új hazájukban egyaránt feleslegessé vált – milliós tömegek fellázadnak.

növekedés által vezérelt globalizáció a Föld-bolygót mára az önpusztítás fázisába sodorta. A folyamat komplexitása okán *le nem állítható, de ellensúlyozható*.

2. *Mi legyen az új világrend (világközösség) rendezőelve?* A görög mitológiára hajazva úgy is fogalmazhatunk: a féktelen és monolitikussá vált (funkcionális) globalizációt megzabolázó erőt a tér és idő dimenziójában strukturálódott lokalitás adja. A globális és lokális viszonyrendszerének rendezőelve nem lehet más, mint a *dinamikus egyensúly* megteremtése és fenntartása.

3. A dinamikus egyensúlyt biztosító *értékek és princípiumok* változatos képet mutatnak, attól függően, hogy a világ mely táján vizsgálódunk. Általánosságban nézve a lokalitás a pluralizmussal és a diverzitással jellemezhető. Az egymástól eltérő lokalitások a globális erőterben beláthatatlan számú hálózatok egyvelegeként működnek. A hálózottságnak köszönhetően a lokalitás épp úgy képes hatni a globalizáció egészére, mint annak egyes szegmenseire. A lokalitás fogalma tehát egyszerre univerzális és partikuláris értékeket foglal magába.

Társadalompolitikai szempontból az első és legfontosabb érték a *szolidaritás*, mert már önmagában egyszerre univerzális és lokális érték.

- Jelentősége abban áll, hogy a fentarthatóság három pillére között és azokon belül egyaránt képes a *kapcsolódások dinamikus fenntartására*.
- A szolidaritás a *hálózatosság meghatározó princípiuma*, ezért alkalmas a rész és egész összekötésére.
- A szolidaritás szinte minden *más értékkel és a fenntarthatóság összes dimenziójával kompatibilis*, sőt, alkalmas a különböző ágazatok közötti rendszerösszefüggések feltárására.
- A szolidaritás nem függetleníthető a szociális igazságosságtól, mely érték az európai *demokrácia* legfontosabb alappillére.
- A szolidaritás a lokális térben valósul meg a leghatékonyabban. *Társadalomszervező és formáló ereje* legerőteljesebben a családi közösségekben nyilvánul meg.

Az Aranykorhoz vezető szolidaritás tehát egy olyan érték, amely szilárd alapot ad egy új társadalom modell kialakításához anélkül, hogy akár a fenntarthatóság globális dimenzióit és kritériumait megkérdőjeleznék, akár a lokalitást meghatározó diverzitás fennmaradásának útjában állna.

Az új szolidaritáselvű szociális modell alapja továbbra is a *család* kell, hogy maradjon, azzal a különbséggel, hogy a családi szolidaritás, hálózatelméleti megfontolásokból, a korábbinál jóval nagyobb, fontosabb, s nem utolsósorban komplexebb szerepet kell, hogy kapjon.³⁵ Ahhoz,

³⁵ Értelmezésünkben a jól működő család minden tekintetben három változó együtt hatásán alapszik. Egyszerre érzelmi (emocionális), szociális és gazdasági közösség. Másként fogalmazva: szeretetközösség, szolidaritásközösség, érdek- és egzisztenciális (termelő/fogyasztó) közösség. Ha e három tényező bármelyik eleme

hogy ez megvalósulhasson a fenntarthatóság pilléreit alkotó gazdasági és környezeti szektorokat is be kell vonni a rendszer egészébe.

Irodalom

BONI, Tanella: Solidarité et insécurité humaine : penser la solidarité depuis l'Afrique. In : Diogène 2011/3 (n° 235-236) pp. 95–108. <https://www.cairn.info/revue-diogene-2011-3-page-95.htm>

DOMBI Judit – MÁLOVICS György : A növekedésen túl – egy új irányzat hozzájárulása a fenntarthatósági vitához. In : Közgazdasági Szemle, LXII . évf., 2015. február, pp. 200–221. http://real.mtak.hu/21302/1/04_DombiMalovics_u_170743.308539.pdf

FERRARI, Sylvie – JACQUES, Mery : Equité intergénérationnelle et préoccupations environnementales. Réflexions autour de l'actualisation. In : Management & Avenir, 2008/6. (n° 20), pp. 240–257. <https://www.cairn.info/revue-management-et-avenir-2008-6-page-240.htm>

FLEISCHER Tamás: Fenntartható fejlődés: környezeti, társadalmi és gazdasági tényezők. 2007, pp.192–202. http://real.mtak.hu/3964/1/fleischer_fe-fejl-kor-tar-gaz-tenyezok_kum07.pdf

GENDRON, Corinne : Le Développement Durable Comme Compromis: La Modernisation Écologique de l'Économie à l'Ère de la Mondialisation. Presses de l'Université de Québec – Collection Pratiques et Politiques Sociales et Économiques, 2006. https://books.google.hu/books?id=pbIaXG0LxKAC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

MAFFI, Luisa: Linguistic, Cultural, and Biological Diversity. In: Annual Review of Anthropology Vol. 34. (21 October 2005), pp. 599–617. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.34.081804.120437>

MAJOR Gyöngyi – UGRIN Emese: Környezeti erőforrásokon alapuló egész életen át tartó társadalombiztonság (kézirat), 2018.

SACHS, Ignacy: Stratégies de l'écodéveloppement. Paris (Éd. Économie et humanisme et Les Éditions ouvrières), 1980.

megsérül, a család mint közösség kiszolgáltatott helyzetbe kerül, egysége megbomlik, s ezzel számos, a társadalom egészének biztonságát (is) veszélyeztető forrássá válik. A család tehát biztonsági tényező is.

A családok megerősítése a népességnövekedés és a társadalmi cselekvőképesség előmozdítása vonatkozásában nélkülözhetetlen. Ennek kapcsán van egy harmadik tényező is, amelyről ma a társadalompolitikai diskurzus csak ritkán szól. Ez pedig a családi gazdaságok és a gyermekvállalás összefüggése. Értelmezésünkben a családi vállalkozásoknak elsősorban a család intézményének fenntartása és a népességfenntartó erő szempontjából van igazi jelentősége. Ha a családi gazdaságok és mikrovállalkozások oldaláról közelítenénk meg a népesedési politika megoldását, igen valószínű, hogy hathatósabb eredményre jutnánk a jelenlegi családpolitikai megoldásoknál.

SACHS, Ignacy: L'écodeveloppement : stratégie pour le XXIe siècle. Paris (Syros – Alternatives économiques), 1997.